

УДК 159.922.765

М.М. Янковчук

СІМ'Я В ДИДАКТО-ЕМОЦІЙНІЙ ГЕНЕЗІ ОБДАРОВАНОСТІ

У статті визначено деякі умови виховання і навчання обдарованої дитини в сім'ї, типи ставлення батьків до факту дитячої обдарованості. Розглянуто інституційне поняття сім'ї та основні взаємозв'язки родинних відносин.

Ключові слова: сім'я, ставлення, обдарованість, самоорганізація, саморозвиток.

В статье определены некоторые условия воспитания и обучения одаренного ребенка в семье, типы родительского отношения к факту детской одаренности. Рассмотрены институциональное понятие семьи и основные взаимосвязи семейных отношений.

Ключевые слова: семья, отношение, одаренность, самоорганизация, саморазвитие.

Актуальність. Традиційно основним інститутом виховання є сім'я. Те, що дитина змалечку набуває в сім'ї, вона зберігає впродовж всього життя. Важливість сім'ї як інституту виховання обумовлена тим, що саме там дитина знаходиться значну частину свого життя і жоден з інститутів виховання не може зрівнятися з сім'єю, навіть якщо розглядати лише тривалість впливу на особистість. У сім'ї відбувається закладання основ особистості дитини, і до часу вступу до школи дитина вже сформована як особистість більше як наполовину [4]. Тому можна стверджувати, що саме сім'я як інституція має найбільший вплив на розвиток обдарованості.

Сім'я – один із найбільш древніх соціальних інститутів: вона виникла в надрах первісного суспільства значно раніше класів, націй і держав. Суспільна цінність сім'ї обумовлена її «виробництвом і відтворенням» безпосереднього життя, *вихованням дітей*, формуванням їхньої індивідуальної свідомості. Слово *виховання* походить від слів *ховати*, *переховувати*, *оберігати*, *опікуватися* *кимось*, а отже *научати* (народне) – *навчати пристойно поводитися*, *розширювати світогляд*, *моральні норми*, *розумові здібності*, а тому потрібно постійно за дитиною доглядати, *оберігати*, весь час *дбати про неї*.

Саме сім'я є першою і основною виховною інституцією, у більшості випадків діти є відображенням батьків, наочний приклад батьків у виконанні суспільних і сімейних обов'язків, спільна праця, бесіди з дітьми на теми, які їх цікавлять, нарешті, авторитет батьків у вирішенні низки складних і важливих для дитини й підлітка проблем і т.д. Сім'я впливає на все життя людини, але найбільш значна її роль на початку життєвого шля-

ху, коли закладаються моральні, психологічні, емоційні основи особистості. Первинне виховання діти отримують у сім'ї: в дитині формуються основні морально-етичні якості, перші трудові навички; розвивається вміння цінувати і поважати працю людей; здобувається досвід самообслуговування, турботи про батьків, рідних і близьких, розумного споживання різних матеріальних благ. Ефективність сімейного виховання залежить, з одного боку, від *соціально-економічного потенціалу сім'ї*, з іншого боку, від *морально-психологічного клімату*, який складається в сім'ї [14, с. 34-35]. Дійсне виховання в сім'ї – велика праця: і фізична, коли мати доглядає за малям, і розумова, коли мова йде про його духовний розвиток. На жаль, ця вимога належною мірою не усвідомлюється суспільством – виховання недостатньо стимулюється матеріально, а моральна і соціальна цінність праці матері-виховательки не порівняна ні в суспільній думці, ні в трудовому законодавстві до професійної праці [13].

Відносини в сім'ї – це не лише виховання, а й прояв любові, відчуття її. Той, хто не має досвіду любові в сім'ї, не в змозі полюбити ближнього свого. Любов являє собою унікальний рід пізнання, проникнення в таємницю особистості. «Єдиний шлях повного знання, це акт любові: цей акт виходить за межі думки, виходить за межі слова. Це сміливе занурення в переживання єдності» [12]. Сім'я допомагає розкритися творчому потенціалу особистості, сприяє її самореалізації. Вона не дозволяє людині забути про цінності іншого роду. І природно, що «у цілому люди, що складаються в шлюбі, більше щасливі за тих, хто не одружений (незаміжня), розведений чи самотній у результаті смерті одного з чоловіків» [6, с. 17]. Для дитини ніколи не буває забагато любові, її неможливо ні перелюбити, ні перехвалити. Отримуючи безмежну батьківську любов, вона любить себе, любить людей.

Сім'я легше й ефективніше всього здійснює індивідуальний підхід до людини, вчасно зауважує прорахунки у виховній діяльності, активно стимулює позитивні якості що виявляються часом дуже рано, і бореться з негативними рисами характеру. При цьому, якщо враховувати, що на перші роки життя дитини припадає низка важливих «сенситивних піків» розвитку (емоцій, пізнавальної активності, характеру), то значення сімейного виховання виявляється практично незамінним компонентом серед інших соціальних інститутів. От чому, недооцінюючи важливість спілкування з дитиною у широкому сенсі цього слова з самого народження, сім'я часто позбавляється її взагалі (у сенсі духовної єдності). Звичайно, у кожній сім'ї, кожного дорослого свої форми і свої межі можливостей роботи з дітьми. Це залежить не тільки від економічного базису сім'ї, освіченості і загальної культури її членів і навіть не завжди від педагогічних здібностей того чи іншого батька. Ці можливості визначаються всією сукупністю духовно-моральних, особистісних рис кожного

з батьків і членів сім'ї, морально-психологічною атмосферою в сім'ї.

Часто батьки перетворюються на «опікунів» для своєї дитини – дають дах над головою, годують і одягають, вважаючи, що саме це є основою батьківського піклування. Але життя в сім'ї неможливе без спілкування – спілкування між чоловіком і дружиною, між батьками і дітьми в процесі повсякденних відносин. Спілкування в сім'ї являє собою ставлення членів сім'ї одне до одного і їхня взаємодія, обмін інформацією між ними, їхній духовний контакт. Спектр спілкування в сім'ї може бути дуже різноманітним. Крім бесід про роботу, домашнє господарство, здоров'я, життя друзів і знайомих, воно містить у собі обговорення питань, пов'язаних із вихованням дітей, мистецтвом, політикою, і так далі. У сімейному спілкуванні дуже важливі моральні принципи, головний з яких – повага іншого, його «я». Дуже важливо частіше ділитися своїми думками, не скупитися на похвалу, добрі слова. У сім'ї, крім дорослих, через неповноцінне спілкування найбільше бідують діти. Спілкування є одним із основних факторів формування особистості дитини. Потреба в спілкуванні з'являється в дитини із самого народження, вже у віці 2-х місяців, побачивши матір, її лице опромінюється посмішкою. Говорячи, що особистість починається з любові, С.Д. Максименко пише: «Актуальний досвід любові дитина починає отримувати у перший рік після народження ... спочатку в даний період життя є любов між батьками, і любов матері до дитини. Інтонації, ласкаві дотики, затишок, задоволення дефіцитарних потреб і – розвиток, радісні відкриття, нові враження через коханих людей ... Коли Е. Еріксон підкреслює значимість цього періоду онтогенезу, кажучи, що тут формується базова довіра (або недовіри) до світу» [1, с. 77]. Спілкування батьків з дітьми має величезне значення для повноцінного розвитку. Отже, на батьках лежить відповідальність за виховання в дітей здатності до людського спілкування, крім того, від уміння спілкуватися багато в чому залежить і морально-психологічне благополуччя всіх членів сім'ї.

Переглядаючи розвиток відносин батьки-діти, ми можемо простежити, як з ходом історії повна неподільна влада батьків над дітьми (аж до права відібрати життя, продати у рабство, скалічити) все більше обмежувалася, держава подалу втручалася в права батьківської влади, вона захистила дитину від свавілля батьків. Після падіння батьківської влади, зв'язок батьків з дітьми став залежати не тільки від волі перших, але й від бажання дитини. Але є й інший бік – якщо раніше сім'я була єдиною і головною виховательською, вчителем й опікуном для власних дітей, то тепер ця роль сім'ї поволі зникає, *держава подалу віднімає в сім'ї виховно-педагогічні й опікунські функції і бере їх у свої руки*, вимагаючи звіту, накладаючи ряд обов'язків, нав'язуючи своє бачення навчання і виховання дітей, тим самим уніфікуючи членів суспільства, а як відомо, чим менше інди-

відуальностей у суспільстві, тим легше ним керувати. Іншими словами – перелом відносин батьків і дітей, що відбувається в наш час, означає падіння батьківської опіки і заміну її опікою суспільства і держави, поступову втрату сім'єю її навчально-виховної ролі і придбання цієї ролі суспільством і державою, а це, у свою чергу, означає подальше руйнування сім'ї як союзу батьків і дітей і позбавлення її тих функцій, що вона дотепер виконувала.

Не можна також забувати і про суть сучасного виховання й навчання. Сам характер сучасної системи освіти, як то – подовження строку навчання в середній школі, збільшення навантажень на дитину (об'єм домашніх завдань стає все більшим і складним, вимагає невинуватих витрат часу на виконання), все зростаюча кількість установ для виховання дітей і т.д. – усе це цілком виразно веде до одного і того ж: і юридично, і фактично дитина все більше й більше віднімається з-під впливу сім'ї та переходить у руки суспільства. Дитина зі школи – переходить у вищу школу, з ВНЗ – до суспільної роботи – одним словом, усе більш і більш відривається від сім'ї й «соціалізується» та «усуспільнюється».

Розглянемо види взаємовідносин, які характеризують психологічну модель сім'ї. В.М. Дружинін виділяє три види взаємовідносин, які характеризують модель сім'ї: *домінування – підпорядкування; взаємовідповідальність; емоційно-психологічна близькість*. Відповідальність – найбільш складне за змістом поняття в психології особистості [9]. Звичайно, сім'я може виступати в якості як позитивного, так і негативного фактора виховання. Позитивний вплив на особистість дитини є в тому, що ніхто, окрім самих близьких – матері, батька, бабусі, дідуся, братів та сестер не буде краще ставитися до дитини, любити і піклуватися про неї. І разом з тим, жоден інший соціальний інститут не може потенційно завдати стільки шкоди, скільки це може зробити сім'я. Сім'я – це особливий колектив, який відіграє у вихованні основну, довготривалу і найважливішу роль. Діти наслідують модель поведінки власних батьків, як хорошу, так і погану – занадто ліберальні батьки занадто балують дитину, авторитарні – придушують розвиток, честолюбні – спричиняють появу комплексу неповноцінності. Тому важливо віднайти таку модель виховання, щоб максимізувати позитивний і мінімізувати негативний вплив на дітей. Якщо позиція батьків заснована на гуманності і любові, якщо в сім'ї між батьками й дітьми встановлені сприятливі відносини, якщо кожен з членів сім'ї успішно справляється з власними задачами, для кожного члена сім'ї створені умови для розвитку його як особистості, лише тоді в сім'ї встановлюються позитивні взаємовідносини. Отже, саме сім'я забезпечує дитину необхідним мінімумом спілкування, без якого їй надто тяжко стати повноцінною особистістю [8].

Проблемами сімейного виховання займалися багато психологів і педагогів: В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко,

К.Д.Ушинський, Л.М. Толстой, П.Ф. Лесгафт, А.Я. Варга, В.К. Котирло, А.С. Співаковська та ін. Для виховання дітей важливе значення має особистий приклад батьків, помилкою, писав Л. М. Толстой, є те, що вони (батьки) беруться за виховання дітей, не обтяжуючи себе *самовихованням*. Оскільки здібності розвиваються в процесі певної діяльності, їх формування більшою мірою залежить від батьків, розуміння ними суті відповідних здібностей, бажання побачити їх прояви і надати необхідну допомогу своїй дитині. Головний напрям впливу – сприяння активізації навчальної діяльності з метою вияву наявних у дитини здібностей, підтримання інтересу, заохочення досягнень, підтримання впевненості у своїх силах та можливостях.

Якщо батьки приймають рішення навчати обдаровану дитину в сім'ї, вони, перш за все, беруть на себе відповідальність, яку можна частково перекласти на державу, в тому випадку, якщо дитина навчається в системі загальної освіти. Взавши *на себе* відповідальність за навчання дитини, батьки так чи інакше будуть піддаватися критиці деяких оточуючих, у них будуть намагатися викликати сумніви щодо правильності вибору, знайдуться приклади з життєвого досвіду про невдалі випадки, будуть дорікання про те, що вони «забирають дитинство», «дитина не соціалізується», «не зможе влаштуватися у житті» і т. д. Але обов'язково будуть люди, які підтримають і допоможуть, і це будуть не пусті балачки, а конкретні дії. Інтуїція батьків (яка є складовою творчості), любов і, врешті решт, впевненість дадуть свої плоди – дитина отримає освіту, яку вона заслуговує.

Обдарована дитина – це цілий світ, вона інколи дійсно живе за власними законами. Не треба намагатися приміряти до неї правила і еталони, які їй не підходять, щоб відповідати уявленням про ідеальне виховання.

Більшість проблем, пов'язаних з вихованням обдарованої дитини в сім'ї, виникають лише в уяві (невпевненість у правильності своїх дій, несхожість дитини на інших і т. д.). Треба зазначити, що у визначений момент батьки можуть захопитися досягненнями дитини і будуть намагатися форсувати події для того, щоб досягнути результату, який самі собі намітили. Необхідно уникати споживацького ставлення до дитини, не нав'язувати їй свого бачення, а підтримувати потяги самої дитини.

Результати дослідження. У вихованні дитини загалом, а тим паче, якщо це стосується обдарованої дитини, треба не повчати її, а співпрацювати з нею, лише дещо направляючи напрямки розвитку [7].

Якщо прийнято рішення навчати обдаровану дитину в домашніх умовах, необхідно визначити ступінь обдарованості дитини та дати відповіді на декілька питань-умов, для того, щоб таке рішення не було спонтанним і в подальшому не призвело до розчарувань:

- чи достатньо часу буде приділятися для спілкування з дитиною, зважаючи на те, що домашня освіта забирає багато уваги і сил;
- чи рівень підготовки батьків є достатнім для навчання дитини;
- чи достатній рівень педагогічної культури в сім'ї;
- чи є готовність до саморозвитку і підвищення власного рівня в разі потреби;
- чи є можливість виконувати навчальні плани;
- чи достатня самоорганізація дитина для самоосвіти;
- чи достатній емоційний контакт між дитиною і членами сім'ї;
- чи достатній рівень батьківської віри у власні сили, у свою дитину.

Також для становлення і підтримки індивідуальної освіти обдарованих дітей в сім'ї необхідно зробити деякі кроки, а саме:

- популяризація позитивних досвідів у вихованні та навчанні обдарованих дітей;
- створення банку даних навчально-методичної літератури, щодо навчання обдарованих дітей в сім'ї;
- створення центру для консультування, підтримки і захисту сімей, які виховують і навчають обдарованих дітей.

Обдарованій дитині необхідна ласка, любов і повага, а також *прийняття факту обдарованості*. Ще раз звернемо увагу на те, що здібності розвиваються на основі задатків, але за умови, що діяльність, якою займається дитина, має бути пов'язана з *позитивними емоціями*, тобто приносити дитині радість та задоволення. Та діяльність, яка виконується дитиною без бажань, без натхнення, не принесе їй великої користі щодо розвитку здібностей.

Важливим аспектом є *ставлення* батьків до дитячої обдарованості. Очевидно, що цей факт один із основних, який впливає на реалізацію можливостей дитини. Можна виділити типи ставлення батьків до факту дитячої обдарованості:

- *негативне* (коли батьки сприймають обдарованість дитини, як щось непотрібне, вони не знають що з цим робити, «краще б дитина була як всі»);
- *ігноруюче* (коли батьки ніяк не реагують на прояви обдарованості, чекають коли «це» закінчиться);
- *гіперсоціальне* (коли батьки вбачають в обдарованості престижність, можливість самоутвердитися через видатні здатності власних дітей чи реалізувати свої потенціальні можливості, які не відбулися);
- *позитивне* (коли батьки уважно спостерігають за розвитком дитини, виявляють ранні прояви обдарованості, адекватно сприймають цей факт, і розвивають дитину всіма доступними методами, розвиваючись і навчаючись паралельно) [5].

В сім'ї ми шукаємо підтримку і взаємопорозуміння, єднання думок та поглядів у всіх питаннях. На батьків покладено головну відповідальність за виховання власних дітей, організацію життя родини. Основні функції сім'ї полягають у тому, щоб відтворювати і продовжувати рід людський, виховувати дітей, передавати молодому поколінню матеріальні та духовні цінності, життєвий досвід, трудові вміння й навички, здійснювати підготовку молоді до сімейного життя. На сьогоднішній день не всі молоді батьки задумуються над тим, що немає благороднішої справи, ніж виховувати належним чином дітей, продовжувати себе в них. Адже без дітей не може бути батьківства, материнства, а зрештою, не буде кого виховувати та й не може бути самої родини. [11, с. 53].

Дитина в перші роки життя, як, доречі, і в усі наступні, досить сильно потребує материнської ласки, душевної теплоти, любові. І чим більше вона цього отримує, тим краще для неї, для розвитку її здібностей. Звернувшись до історичного досвіду, можна зробити однозначний висновок – чим більше ласки і любові дістанеться дітям, тим краще для їх творчого розвитку. Відомі й попередження лікарів: якщо упродовж місяця дітей не брати, як належить, на руки, вони втрачають і у фізичному, і в розумовому розвитку. Сучасний стан виховання дітей переважно залежить від того, наскільки щирі й чесні у своїй любові до дітей самі батьки. Дітям потрібна батьківська любов щоденно і повсякчас, щоб їх сприймали і відчували, що вони потрібні батькам, що їх люблять за будь-яких обставин, люблять такими, які вони є [2, с. 12].

Середовище є досить важливою умовою, у ньому за певних обставин стимулюється творча діяльність, розвиваються творчі здібності. Важливою умовою розвитку обдарованості є сім'я, а саме:

- структура і емоційний клімат сім'ї;
- стилі стосунків батьки-діти;
- ставлення батьків до дитячої обдарованості.

На жаль, не всі батьки можуть вчасно помітити обдарованість своєї дитини і створити відповідні умови для її розвитку. Багато психологічних проблем обдарованих дітей обумовлені ставленням батьків до самого факту обдарованості їхньої дитини. Інколи на явні ознаки обдарованості дитини звертається увага лише тоді, коли вони в неї вже досить чітко проявляються, особливо у процесі навчання в школі або якоїсь іншої діяльності.

Одна із головних психологічних проблем обдарованих дітей полягає в тому, що в них бачать дітей лінивих, упертих, інколи аномальних, «не від світу цього». Ранній та незвичайний розвиток дитини не помічають батьки з низьким рівнем освіти або невисоким загальним культурним розвитком. У сім'ях, де дитина є єдиною або навпаки, всі діти мають особливі здібності, теж нерідко не розвивають належним чином обдаровану дитину,

тому що її нема з ким порівнювати. Інший варіант – батьки опираються визнанням своєї дитини обдарованою, але коли батьки «заплющують очі» на особливі здібності дітей, ці здібності проте продовжують впливати на взаємини дитини з тими, хто поруч. Тоді дитині самостійно доводиться розбиратися у складних ситуаціях, почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути, як усі» можуть утруднювати чи навіть зруйнувати розвиток особистості.

Низка проблем виникає через те, що батьківська опіка часто виявляється в надмірному захопленні дитини до якоїсь однієї сфери, наносючи шкоду іншим. Тоді дитина швидко починає розуміти, що в ній особливо цінують батьки. І може розвиватись однобоко, засвоївши, що перемогти, стати кращим, першим – це єдиний спосіб заслужити максимум батьківської уваги. Гіпертрофована увага до якоїсь однієї здібності дитини впливає й на її самосприймання, на формування Я-концепції. Наслідки такого ставлення:

- здібності можна не розвинути належним чином;
- розвивається невротичне бажання завжди бути першим;
- непомірні батьківські амбіції можуть викликати високий рівень агресивності та ворожості дітей.

На підставі проведеного дослідження ми можемо зробити певні **висновки**.

Талант не народжується на порожньому місці. Для його формування (крім багатьох суб'єктивних чинників) потрібне відповідне середовище, певна система виховання. Традиційна ж система шкільної освіти з її специфічними, «рамковими» вимогами і критеріями оцінювання інтелектуального успіху не підходить обдарованим. Розкрити механізм обдарованості повністю не вдалося і на теперішній час, тому що це дуже складне утворення, яке охоплює всі сфери психіки – не тільки пізнавальну, а й емоційну, мотиваційну, психофізіологічну, вольову.

Обдарованість за своїм визначенням нездатна розвиватися в умовах зрівнялівки, серед стереотипних форм мислення, серед стандарту «бути, як всі». Іншими словами, не дитина повинна підлаштовуватися під зміст освіти, ламаючи себе, а сама освіта повинна підлаштовуватися під кожну дитину. Ми абсолютно погоджуємось з висловом С.Д. Максименка: «У педагогічному процесі цілі розвитку творчості (вираз, опредметнення) і традиційні завдання навчання і виховання антономічні. Педагогічна система як відображення системи державної має на меті, перш за все, адаптувати дітей до соціальних умов життя. Це відбувається через пригнічення експресивності (шар соціальних ролей її пригнічує). Так досягається органічне пристосування дитини до соціальної дійсності, але при цьому блокується творче начало. Вирішення цієї дилеми, розвиток креативності дітей і дорослих залишається глобальною проблемою сучасного світового освіти» [1, с. 46].

Для обдарованої дитини примітивне розжовування предмета і постійне повернення назад – це прямий шлях до загибелі: якщо вона втратить інтерес, перестане шукати і заглиблюватися, її здібності не розвиваються.

Нам необхідно усвідомити, що обдарованість – це дар для дитини і надвідповідальність для оточуючих, насамперед для сім'ї. Звичайно, держава повинна допомагати обдарованим та сім'ям, які виховують обдарованих дітей: «Звісно, жодна країна не може дозволити собі витрату талантів, і було б втратою людських ресурсів вчасно не визначити інтелектуальний чи інший потенціал» [16], але на сьогоднішній день, вона, принаймні, не повинна надмірно втручатись, нав'язуючи своє бачення виховання і освіти обдарованої дитини.

Список використаних джерел

1. Максименко, С.Д. Генезис существования личности / Сергей Дмитриевич Максименко. – К. : Издательство ООО «КММ», 2006. – 240 с.
2. Алексеенко Т.Ф. Ціннісні орієнтації сімейного виховання: концепція реалізації / Т. Ф. Алексеенко // Рідна школа. – 1997. – №10. – С. 69-72.
3. Андреева Т.В. Семейная психология / Татьяна Владимировна Андреева. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с. – (Учебное пособие).
4. Гребенников И.В. Воспитательный климат семьи / И.В. Гребенников. – М., 1975. – 204 с.
5. Кириленко Н.П. Мастер-класс «Одаренные дети» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://wiki.iot.ru/index.php>
6. Клайн В. Как подготовить ребенка к жизни / Виктор Клайн. – М.-Л., 1991. – 134 с.
7. Коростіль М.П. Батьківська сім'я як важливий чинник гендерної соціалізації дитини / Марія Петрівна Коростіль // Психологічна газета. – 2004. – №8.
8. Кульчицкая Е.И. Родителям о воспитании культуры детей / Елена Ипполитовна Кульчицкая. – К.: Радянська школа, 1980. – 126 с. – (Методические рекомендации).
9. Мороз Р.А. Моделі шлюбно-сімейних відносин / Руслана Анатоліївна Мороз // Психологічна газета. – 2004. – №7.
10. Сарапулова Є.Г. Виховання обдарованої дитини / Є.Г. Сарапулова // Початкова школа: Науково-методичний журнал. – 2000. – №2. – С. 3-4.
11. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібн. / Мирослав Гнатович Стельмахович. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с. – С. 53.
12. Франк С.Л. Религия любви / Семен Людвигович Франк // С нами Бог. Три размышления. – Париж: Умса-Press, 1964.
13. Харчев А.Г. Профессиональная работа женщин и семья : (Социол. исследование) / А.Г. Харчев, С. И. Голод. – Л.: На-

- ука, 1971. – 176 с. – (АН СССР. Ин-т философии. Ленингр. сектор.)
14. Харчев А.Г. Современная семья и ее проблемы / А.Г. Харчев, М.С. Мацковский. – М.: Статистика, 1978. – 271 с. – (Социально-демогр. исследование)
 15. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 1999. – 656 с.
 16. Рекомендація 1248 про освіту обдарованих дітей: За станом на 24 квіт. 2005 р. / Парламентська Асамблея Ради Європи. – Офіц. вид. – Брюссель: Рада Європи, 1994.

Certain conditions of upbringing and education of a gifted child in a family and types of parent attitude towards child giftedness are determined. Institutional concept of a family and main links in family relations are discussed in the article.

Key words: family, relations, giftedness, self-organization, self-development.

Отримано: 02.09.2009